

שביעית באדמת הפקר

א. בנידון שדה הפקר בשביעית כבר דנו רבותינו הגדולים זצ"ל. עיין „משיב דבר” שהחליט כדבר פשוט שבשדה הפקר לא נוהגת שביעית, וכן עיין בס' „שבת הארץ”. הם מסתמכים בעיקר על הירוש' (פאה פ"ז ה"ז) : הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה וחייב בשביעית. ר"ז בשם ר"י „ושבתה הארץ שבת לה”, דבר שהוא לה' שביעית הלה עליו. אלא שנסתפק בס' „שבת הארץ” שמא אין צריך רבוי אלא לענין הל"ת לפי שנאמר בו „שדך”, אבל המ"ע של „ושבתה הארץ” גם אילולי הריבוי כולל גם הקדש והפקר. או אולי המ"ע והל"ת קשורים זה לזה, עיי"ש. ויש לציין איזה דקדוקים קלים לשאלה הנ"ל מהגמרא שבת (ס"ח) : גדול ענשה של שביעית יותר מן המעשר דאילו שביעית וכו' ולמה לא שנה הבדל גם לענין זה שמעשר איננו בשל הפקר, ואילו שביעית נוהגת גם בשל הפקר. מאידך גיסא, יש לדקדק ממה ששנינו לענין פאה ומעשר התנאי של אוכל ונשמר (פאה פ"א מ"ד, מעשרות פ"א מ"א), ואילו בשביעית לא מנה התנאי תנאי זה של נשמר. אך מובן שאין מזה כדי הכרעה.

ב. ונ"ל לברר קצת את הענין ע"י דיון בגוף המקור של הירוש' הנ"ל. הירוש' שם מקשה על מה שהסיק ששביעית נוהגת בשל הקדש „לאכלו אי אפשר שא"א להקדש לצאת בלי פדיון, לפדותו וכו' אלא מפני שקדם נדרו להקדשו והכא מפני שקדם הפקרו להקדשו”. וע"י פנ"מ שנחשב כאילו חל דין שביעית טרם שהקדיש, לפי שאין הבעלים יכולים להקדיש לשנה השביעית, ולשנה זו, ה"ז כאילו השדה אינה שלו. ולכאורה הנחה זו שלענין שביעית השדה כאילו אינה שלו, לא מכח הריבוי „לה” למדנו, אלא מסברא בא הירוש' לזה. שהרי הכתוב אינו אומר אלא שהפירות קדושים בקדושת שביעית, אבל הרי יתכן שיהיו קדושים נוסף לזה גם בקדושת הקדש, והאוכל צריך פדיון. אע"כ מסברא בעלמא נוקט הירוש' שאין חל ההקדש, לפי שאינה שלו לאותה שנה.¹

ולפ"ז י"ל שאין זה רק בהקדש, אלא גם בהפקר אין בכוחו להפקיר לשנה זו ולהפקיע ממנו דיני שביעית, שאיננו בעלים על שנה זו, וה"ז כאילו אינו שלו.

(1) לפ"ז יוצא ששוב אין צורך בכתוב שהביא לסני כן הירוש'. „שבת לה” ששביעית חלה על ההקדש, אלא מסברא אנו שומעים כן. והרי שתי המימראות. הראשונה הירוש' מ. שבת לה", והשניה המוציאה דבר זה מסברא שתיהן בשם ר' יוחנן נאמרו. והרי ר"י סותר את עצמו. גם לא באר הירוש' בסוף מה נדרש מן הכתוב שנשאר מיותר. וגם עצם הסברא אינה מובנת, שהרי כפי שמסביר הרב המחבר שליט"א עצמו להלן הטעם אינו מפני שהשדה אינו שלו לאותה שעה, אלא משום שדיני שביעית קיימים ועומדים על

אכן דברי ירוש' אלה הם בסתירה למה שנוקט הבבלי (נדרים מ"ב) שהמודר הנאה מחבירו מלפני שביעית, אסור בפירות השדה גם בשביעית. ונוסח הגמרא: „מי איכא למ"ד אין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו, אינו סובל כלל לומר שיש בזה מחלוקת. רואים אנו מזה שיטת הבבלי בפשיטות שמה שאוסר חל גם על השנה השביעית, ושלא כירוש' שנוקט בפשיטות ההיפך שאין חל ההקדש על שנה זו „מפני שקדם הפקרו להקדשו“. והדבר תמוה מאד, וצ"ע לכאורה. ונראה שזה הי' נימוק מפרשי הירוש' האחרים, שלא פירשו כפנ"מ, אלא שהדברים חוזרים על המשנה המקדיש את הכרם עד שלא נראו עוללות, ואינם מתיחסים כלל לענין הקדש בשביעית. ומ"מ פשטות הדברים נראה כהפנ"מ.

ג. ונראה לפענ"ד ליישב הדברים עפ"י דרכו של הפנ"מ ולהשוות את שני התלמודים. ובאמת נאמר כנ"ל שהירוש' אומר מצד הסברא ובלי שום צורך ללימוד מיוחד לזה, ששביעית וכל הדינים הכרוכים בה חלים מראש ואין בכח הקדש להפקיעם, וגם אם הקדיש לפני שביעית. אלא שיש להבדיל בין שהדבר פוגע בעצם דין השביעית לבין שהדבר נוגע רק לאדם אחד. שאם אנו באים לדון על עצם דין השביעית או יש להחליט שאי אפשר להפקיעה, כי התורה גורה שבשנה זו אין שייך השדה לבעל השדה כרכוש פרטי, ודבר זה קבוע ועומד מראש על השדה וע"כ אין בכח הקדשו להפקיעו. ובזה הוא שדן הירוש' ומסיק שהפקרו קדם להקדשו. אולם כשנופל הספק לענין אדם פרטי שלא יוכל לזכות בשדה זה, אין כאן הפקעת דיני שביעית מהשדה, כי התורה לא קבעה שדוקא אדם זה יהא הזוכה בפירות שביעית אלה, והתורה לא הקפידה אלא שהשדה יהא הפקר שלא ברשות הבעלים ויוכל מישהו לזכות בפירותיה².

השדה ואין להפקיעם. אבל הרי מתוך שצריך לזה ריבוי נראה שיש איזה נימוק לפטור הקדש משביעית והוא אם משום שהמ"ע קשור עם הל"ת ואם משום שנאמר „לכם“ (הנצי"ב והגרי"א אה"ק וצ"ל), וא"כ מה שייך לומר כאן מסברא שאין להפקיע הדינים שעל השדה. הרי באותה שעה שהשדה נעשה הקדש ובהקדש אין שביעית אין זו הפקעה כלל, כי בשל הקדש לא הטילה התורה דינים אלה כלל. (ודברים אלה מטעים בצדק הרהמ"ח עצמו להלן אות ה' לענין הל"ת, אבל מה שמחלק בין הל"ת למ"ע אינו מובן כנ"ל).

והאמת נראה שרק על סמך לריבוי „שבת לה“ הוא שמסיק שהפקרו קודם להקדשו. וכונת הדברים שלא יתכן שיהא הקדש וגם קדוש בקדושת שביעית כאחד, שאחד מפרטי קדושת שביעית הוא הסקר הפרי (כי הסקר הפרי הוא מדין קדושה כפי שיש לראות בר"ה ט"ו. בשלמא סיפא לחומרא ופירש"י שמחויב להפקיר מספק וספיקא דאורייתא דחומרא. הרי שלא דן בזה כדין ספק ממון אלא כספק איסור). ודין איסור ההקדש נובע מקנין ההקדש. נמצא שהאחד סותר את השני. ומכיון שריבה הכתוב הקדש בשביעית. למדנו הכתוב שלענין שביעית לא חל קנין ההקדש, וכמו בשל הדיוט.

ה ע ו ר ד

(2) התירוץ דחוק ששביעית צריכה להיות הפקר לכולם (עי' רפ"י מטאה ירוש' ור"ש). ואם יכול לחול הפקר שביעית חוץ מאחד כמו כן היה יכול לחול חוץ מאנשי עיר אחת. כי אין הבדל בסברא בין זה לזה. ומה שטוען הרהמ"ח „כי התורה לא קבעה שדוקא אדם:

ובזה הוא שדן הבבלי, ומסיק שבאמת באופן זה חל האיסור, שכיון שאין הדבר נוגע אלא לאדם פרטי, אין שביעית נגרע מהשדה, והנדר יכול לחול ע"ז. כי אין כונת הירוש' לומר שלשנה השביעית אין השדה של בעל השנה, אלא שדיני שביעית שישנם על השדה קיימים ועומדים ואינם ניתנים להפקע, גם אם הוא עושה את ההפקעה לפני שביעית. וע"כ כל עוד שאין הפקעת דיני השביעית וכנידון הבבלי, גם הירוש' מודה שיכול לאסור.

ד. ומתורץ בזה גם הערת הס', "בית רידב"ז" שהביא להוכיח מתוך סוגית הגמרא נדרים הנ"ל נגד שיטת המהרי"ט הסובר שההפקר בשביעית הוא אפקעתא דמלכא, וגם אם אין הבעלים מפקירים ה"ז הפקר. והקשה הרידב"ז, שא"כ ה"ז כאילו השדה הוא שדה שותפים, שלש שנים ה"ז של בעל השדה ולשנה השביעית ה"ז של כל העולם כולו. ובשותפין הרי קיי"ל כדעת ראב"י הסובר יש ברירה ואין שותף אחד אוסר על השני את חלקו בחצר (נדרים ר"פ השותפים), ואיך נוקטת הגמרא שאדם אוסר שדהו מלפני שביעית גם לשנה זו.

אבל לפי הנ"ל הרי יוצא שאין הפירוש שבשביעית השדה שייכת לציבור, אלא הביאור הוא שדין שביעית קודם ומוכרח לחול על כל סעיפיו על השדה, אבל אין התורה מקנה זכויות לכל העולם בשדה לשנה זו. וע"כ ניתן להאמר באמת כשיטת המהרי"ט שהשביעית היא אפקעתא דמלכא וגם אם אינו מפקיר התורה הפקירתו ומ"מ אינם כשותפים בשדה, שהתורה לא זכתה לכ"א בשביעית זכויות של שותפות, אלא אדרבא התורה הפקיעה את דיני הבעלות לשנה זו, וממילא כל אחד יכול לזכות. ואין זה דומה כלל לשותפים שיש לכל אחד קנין ממש בעצם הרכוש. ואינני יודע מנין לו לרידב"ז פשיטות זו שכולם כאילו שותפים בשדה בשנה השביעית, בעוד שהסברא נוחנת יותר כדברינו שאינם כשותפים בקרקע אלא היא הפקעת הבעלות באופן כללי, ורק זהו מהלכות שביעית שמוכרחים לחול דינים אלה על השדה מבלי אפשרות להפקיעם ורק מכח זה הוא שכל אחד יכול לזכות בפירות אלה.

ה. ולפ"ז חוזרים ונראים הדברים שאמרנו לעיל (אות ב') שלפי מסקנת הירוש' שבהקדש חל דין שביעית מצד הסברא, מפני שביחס לדיני שנה זו אין לו רשות להפקיע, כמו כן י"ל גם בהפקר שאינו יכול להפקיע ע"י הפקר את הדינים הקיימים ועומדים עוד מלפני כן על השדה לענין שביעית.

אלא שיש להסתפק אם דברי הירוש' נוגעים לכל פרטי דיני שביעית מצד קדושת הפירות ואיסורי המלאכה וכפשטות התוספתא (שביעית פ"ז ה"ב): חומר בשביעית שאין במעשר וכר' שהשביעית עשה את המופקר כשומר, וכן בר"ש

זה יהא הווכה בפירות שביעית אלה" אינה טענה כי התורה הקפידה מ"מ שגם אדם זה יוכל לזכות בפירות אלה כמו אחרים. ועיקר החילוק לענ"ד הוא אחר שדין הקדש נובע כהקנין הממוני של ההקדש ובוה הרי זה בא בסתירה עם מש"נ, שבת לה" וכו"ל. אבל דין קונם אינו דין ממוני אלא דין איסורי, וע"כ הרי זה יכול להיות הפקר לכולם רק האיסור הרובץ על זה הוא שימנע בעדו מלאכול, ואין האיסור סותר את דין ההפקר, וע"כ יכול הוא לאסור את הפירות כיון שאוסרם בעודם ברשותו.

ה ע ו ר ד

(רפ"ט משביעית) במ"ש שם הכוסבר שבהרים וכו' ונלקחים מכל אדם בשביעית. ואע"ג השביעית נוהגת בהפקר, לפי שאין כיו"ב נשמר והו"ל לוקח מן המופקר. והיינו משום שכל דיני שביעית נוהגים בשל הפקר כי אין בכח המפקיר להפקיעם מהשדה וכנ"ל. או אולי יש מקום לחלק בדבר כמו שיתבאר.

כי באמת קשה מאד איך יתכן לומר ששביעית נוהגת בשל הפקר, הרי נאמר בל"ת של שביעית "שדך" ובכל מקום בתורה מלשון זה מתמעט הפקר. (וע"י "טורי אבן" ר"ה י"ג לענין בהמת הפקר בבכורה. וברי"ט אלגזי ריש בכורות הביא מתוספתא שחייבת והסביר משום שנאמר "בקרך וצאנך" שמשמעותו למעט הפקר. אכן מה שמסתמכים על דברי הרמב"ם בכלאים שאין כלאים בשדה אחר, יש לעורר מדברי הרמב"ם עצמו שפסק פ"ה שם ה"ט: הרואה כלאים בכרם חברו וקיימן ה"ז הרואה אסור בהנאתם. ומזה יש ללמוד שאם זורע שני המינים בשדה חברו אסור בודאי. וזורע בשדה אחר יש לדמות לכאורה ג"כ לדין זה, וצ"ע). ונראה לומר שלענין זה נחלק בין המ"ע של "ושבתה הארץ" לל"ת של "שדך", ומה שמסיק בירוש' שאין בכוחו להפקיע דיני שביעית הוא רק מה שנוגע למ"ע שלא נאמר בו לשון "שדך" וכן לענין קדושת הפירות, אבל הל"ת באמת אינו עובר. וסברא גדולה לחלק בזה. כי אסור הל"ת מונח רק אקרקפתא דגברא והתורה הטילה איסור זה רק על שדהו, אבל המ"ע שהוא קשור עם השדה שחייבה תורה שהשדה ישבות, זה שייך גם בשל הפקר ולענין זה הוא שמסיק הירוש' שאין בכח להפקיע. כי לענין הל"ת אין זה נקרא הפקעה כיון שהדגישה תורה "שדך" וכשמפקיר או מקדיש שוב אינו "שדך", ממילא באופן זה אין כאן כלל דין שביעית.

וכבר דנו האחרונים אם קשורים הם הל"ת עם העשה זה בזה או שיש מקום להפריד ביניהם. ע"י בתורת הארץ שדן הרבה בזה. ויש קצת להעיר לזה מסוגית הגמרא נזיר ל"ט לענין נזיר שגלה בסם שנחלקו שהתנאים אם עובר בעשה ומחלקותם היא בנקודה זו אם העשה קשור עם הל"מ או שהוא ענין נפרד, ע"ש ואכמ"ל.

ו. בתורת הארץ הוכיח ממ"ש בב"מ שמקשה אלא מעתה שביעית לא תעלה מן הגירוע שאני התם דחוי למשטח בה פירי. ומזה נראה שגם בהקדש שביעית נוהגת. מובן שאין מזה הוכחה שעובר גם בל"ת. ויתכן לפרש רק מצד העשה. אך חוץ מזה נראה שבכלל אין מסוגיא זו שום ראייה לענין המ"ע. כי בסוגיא זאת נתבאר שדין "שני תבואות" שנאמר בפדיון שדה שמכר להדיוט אינו תלוי בזה אם בשדה זה היתה תבואה או לא, ורק שנת שדפון שזה כשנות אליהו, אין נקרא "שני תבואות". ושאלו בזה משביעית ומתריך "אפקעתא דמלכא" ועי"ש רש"י שכי המלך בטלה מלזרוע והרי היא כמו שאינה ולא קראה הכתוב לישראל שנת תבואה. הרי לנו שהעיקר אינו תלוי בשדה זו, אלא אם שנה זו ראוי להקרא בשם "שני תבואות". ונראה לענ"ד שגם אם עבר זרע בשביעית ויהנה ממנה מ"מ לא תעלה שביעית במנין ששביעית אין עליה שם "שני תבואות" ואעפ"י שהוא כן אכל ונהנה ממנה. אכן מצאתי במנ"ח מצ' של"ט שנסתפק בשאלה זו ומסיק להיפך, אבל עפר אני תחת כפות רגליו, ולענ"ד כמש"כ יותר נראה).

וע"ז מקשה הגמרא שתעלה שביעית מן הגירוע גם בגואל מהקדש. והי' הס"ד של הגמרא שגם בענין מקדיש שדה אחוזה יש דין של שני תבואות כמו בשדה

הדיוט, ומטעם זה למרות שבשל הקדש אין שביעית נוהגת מ"מ אין ע"ז שם שדה תבואות, כי אין אנו מתחשבים עם שדה זה באופן פרטי כנ"ל, רק באופן כללי, ובדרך זו אין שנת שביעית שנת תבואות בא"י מצד האפקעתא דמלכא הנוגעת לכל השדות, ואעפ"י ששדה זו מותרת בזריעה להקדש. ומתוך ע"ז בגמרא "חזי למשטח בה פירי" כלומר שעיקר דין "שני תבואות" לא נאמר כלל לענין הפודה מההקדש, אבל אילו הי' דין שני תבואות לא הי' נחשב גם שדה הקדש שנת תבואות כנ"ל שאין מתחשבים אלא באופן כללי.

וכן נראה מוכרח פירוש הגמרא לשיטות הסוברים שאין שביעית בשל הפקר, למה מקשה הגמרא רק "והאיכא תבואה בחו"ל", הרי גם בא"י תצויר תבואה בשל הפקר. אלא ודאי זה מפני שאף אם נמצאים קצת שדות שאין בהם דין שביעית, לא בגלל זה אפשר לחשוב את זה לשנת תבואות כיון שבדרך כלל אין זו שנת תבואות. היוצא מכל הנ"ל שאין לנו ראיה לא לכאן ולא לכאן מדברי הגמרא בב"מ, זמ"מ כפי שנתברר לנו מתוך הירוש' יש בזרע בשדה הפקר המ"ע, אבל הל"ת מסתבר שאין בו.